

Mint láthatjuk azonban, az az eshetőség sincs teljesen kizárva, hogy Verancsics névtelenje, Bihisti és az Aberdeen-féle kézirat kompilatorja nem egymást másolták le hanem valamennyien egy öregebb tárikból, mint közös forrásból, merítettek.

Látjuk továbbá azt is, hogy ámbár Bihisti krónikája irodalomtörténeti szempontból fölötte érdekes és reánk nézve fontos, új dolgot valószínűleg nem tartalmaz.

Még azt kell fölemlítenem, hogy maga Bihisti e munkáját »dsild«-nek (»kötet«-nek) nevezi s ebből dr. Rieu azt gyanítja, hogy talán ő is, mint sok más író társa, az Oszmán ház történetét eredetétől kezdve írta meg vagy legalább szándékozott megírni, de csak munkájának vége marad reánk.

A KORVINA ÖNÁLLÓ KÖNYVKÖTÉSI STÍLUSA.

RÁTH GYÖRGY TÖL.¹

(A szöveg közt 3 ábrával.)

A gót stílusú könyvkötések a XIV. század derekán a nyugat civilizált államaiban már általános divattá váltak.

Az ily fajtájú kötéseknel a könyvek födeleire rendszerint újnvi vastagságú tölgy- vagy bükkfa deszkákat használtak fel, melyeket szarvas-, disznó- vagy borjúbőrrel borítottak. A fűzés módja lényegileg ugyanaz volt, melyet az úgynevezett szerzetesi kötéseknel később még századokon át alkalmaztak. A magas kettős bordák (Bund) alapjául leginkább erős disznóbőrből kimetszett, és a közepen a könyv hátának szélességében felhasított szijjak szolgáltak. Ezen a hasadékon át történt azután az átvarrás; a szijznak ép végeit pedig, a táblákba fűrt lyukakon keresztül, a deszkák felületén kivájt üregbe helyezték, s ott faszegekkel megerősítették. Ugyanílyen módon formálták, és ugyanígy szögezték le a táblákhoz a vékonyabb szijjak átvarrásával létesített oromszegéseket (Capital). A deszkafödeleket eleinte csupán oly nagyságban vágták ki, hogy a könyvtestet éppen befödjék.

¹ A *Magyar Könyvszemle* számára átdolgozott és bővített részlet a szerzőnek »Magyarországi könyvtáblák a történeti kiállításon« cím alatt *Az iparművészet 1896-ban* című emlékkönyvben, és külön kiadásban is megjelent tanulmányából, melyről már előző füzetünkben megemlékeztünk. *Szerk.*

A bőrboríték diszítése úgynevezett vaknyomás útján esz-közöltetett. A táblákon rendszerint a sarkok felé egymást átmetsző párhuzamos vonalokkal egy vagy két keretet alakítottak, és a középmezőt ismét csürlőkre osztották. Az ekkép nyert üres mezőket az állat-, vagy növényéletből kölcsönzött diszítési motívumokkal, heraldikai emblémákkal és mondatszalogokkal töltötték be. A külső keretekben a diszitményeket szalagszerűen alkalmazták, s kiváló gondot fordítottak a könyv nagyságának megfelelő méretű bronz-köldökök és csattok művészies kivitelére.

Míg azonban a gótstílusú könyvkötés Európa legtöbb államában, nevezetesen Németországban és Magyarországon a reformáció meghonosodását is túlélte: az olasz humanisták, kik hozzászóltak a renaissance szabad formáihoz, és annak gazdag formakincséből merített alakzatokat és diszitményeket láttak folyton maguk körül, sőt könyveik belsejében is bámulhatták festőművészeik fantáziájának szabad röptét, csakhamar ez irányban is kibontakoztak a góthika békóiból. Már a XV. század elején megkísérelték kódexaik belseje és külseje között az öszszhangot helyreállítani, — már ekkor próbálkoztak azzal, hogy könyvkötéseiknél a gót stílus merev formáit, hegyes és feszes diszitményeit a keleten divó ama sík diszitményekkel pótolják, melyeket importált szönyegek, fémműveik, mozaik- és stukkburkolataik s a korán kötéseik alkalmazva találtak.

A könyvkötészet történetének gazdag külföldi irodalmában ugyan az olasz renaissance-kötés keletkezését annak a forradalomnak kifolyásául jelzik, melyet az Aldusok a XVI. század küszöbén a könyvnyomtatás terén megindítottak. Nevezetesen az angol Cundall a régi és modern könyvkötészetéről írt úttörő munkájában, mint az ilyenmü kötések egyik legrégebb példáját, a British Museumnak a XV. század végéről való egy nápolyi kéziratát említi.

Ez az átalakulás azonban egy századdal korábbra vezethető vissza. Ily irányú kísérleteket Velencében és Nápolyban már a XIV. század végén tettek ama sűrű összeköttetés nyomán, mely a két kikötő-város és a kelet között fennállott.

Jellemző ezekre a keleties ízlésű bőrkötésekre nézve egy diszítési központ alakítása és annak a sík diszitménynek alkalmazása, mely látszólag önkényesen, de sajátképen határozott geometriai szabály szerint egymást fonatkép keresztező vonalokból változato-

san alakul. A beosztást illetőleg a táblákon párhuzamos vonalokból egy vagy két, rendszerint sima vagy paszomántszerű fonadékkal diszített keretet képeztek. De gyakran találunk oly példányokat is, melyek kereteit, valószínűleg régibb bélyegek felhasználása mellett, még gótizáló levél- vagy lombdísszel töltötték be. A belső mező újabb beosztásánál szintén kétféleképp jártak el. Vagy diszítették azt annak egész hosszában oly fonadékkal, mely a közepén, esetleg felül és alul is csokorszerűen kitágul; vagy eme mezőbe ismét képeztek egy központot, kört, csillagot, csürlőt stb. stb. és a megmaradó téren csináltak ennek megfelelő további alosztályokat, diszitményül azonban mindig fonatszerű arabeszkeket használtak, és pedig, ha a kereteknél ily motívumokat alkalmaztak, folyvást ugyanazokkal a bélyegekkel. A fonadék között és körülötte többnyire még kisebb-nagyobb gyöngyöket (egyes, kettős köröcskéket) is szabályosan szétszórva találunk, melyek, úgy látszik, hasonlóképp keleti kötésekről vették át.

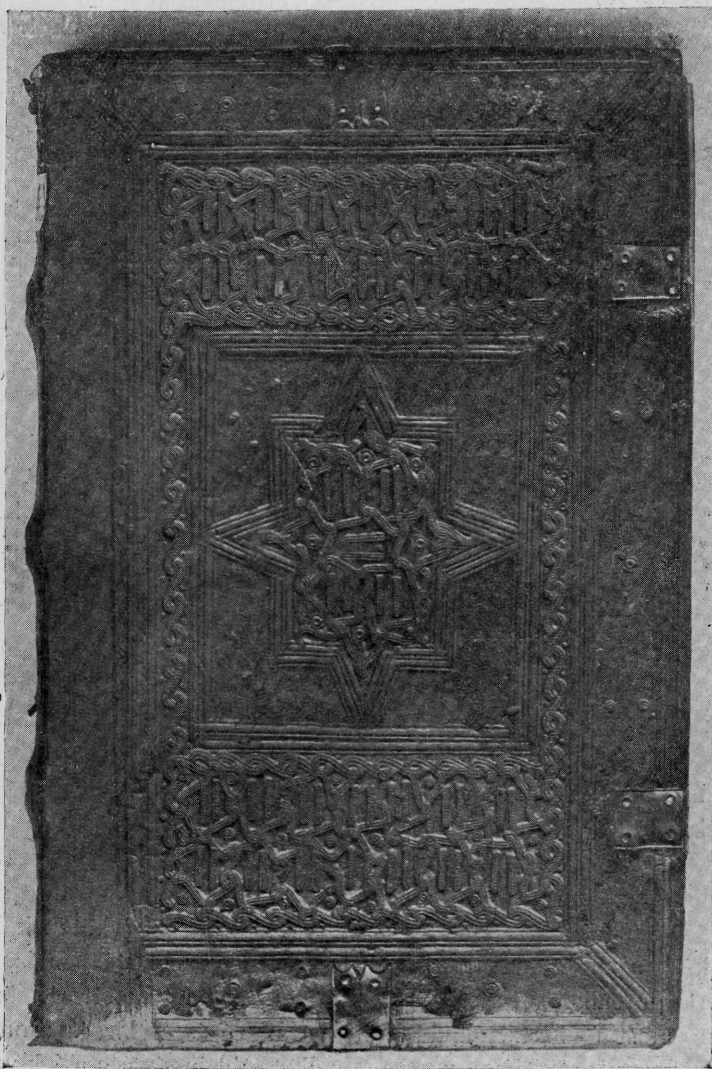
Noha a keleten a kézi aranyozást ismerték, ezzel az olaszok csak a XV. század második felében kezdtek megpróbálkozni, de általában a szóban levő kötések diszitményei vaknyomásuak. Hasonlóképp nem vették át a keleti kötésekből a papirbélést, hanem megmaradtak a keményfa-táblák, valamint a megszokott régi fűzési mód mellett. Ellenben a köldököket teljesen mellőzvé, a táblákra oldalt két és felül-alul egy-egy, többnyire sima levélalaku csattot vagy kapcsot erősítettek. A kötőszalagokra bársonyt, selymet vagy bőrt használtak. E táblák beborítására leginkább sötétvörös vagy barna simított barkás kecskebőr (maroquin) szolgált.

Ez a könyvkötési stílus lassankint elterjedt Olaszország több városában. Különösen felkarolták azt a Mediciek uralkodásának ideje alatt a kéziratgyártás központjában, Florenzben, a honnan »Medici-kötés« elnevezéssel vált ismertté.

Ennek a kötés-fajtának több jellemző példánya volt a millenniumi kiállítás gót csarnokában bemutatva, s részben most is látható helybeli könyvtárainkban.

Közülök legrégebb a múzeumi könyvtárnak Milanóban, 1444-ben elkészült Curtius-kódexe, melynek kötése külső keretébe és a középdíszbe a Sforzák czimeréből a tekerődző kigyót préselték. E sorozathoz tartoznak a Vitéz-kódexek és a Korvin-kódexek közül azok, melyeknek bőrtáblái nincsenek aranyozva. Hozzájuk járulnak

a Magyar Nemzeti Múzeum kézirtárából egy Catullus Tibullussal s egy Sallustius; továbbá egy Julius Caesar, melynek gyöngydisze

A Tertullianus Vitéz-kódex kötés-táblája.

aranynyomású, aranyvágására pedig csillagok vannak ponezolva; a Bakocz-féle Cicero, melynek jelenlegi védőgombjai valószínűleg a

kötés hátának restaurációja alkalmával kerültek oda és végül egy Suetonius, melynek tábláján látható köldököket nyilván később helyezték rá.

Vitéz János még Hunyadi Mátyás trónra lépése előtt, mint váradi püspök, tett kísérletet, hogy a Medici-kötést nálunk is meghonosítsa. Rendeletére egyik papja, Polánkai Bereczk (Briccius de Polanka) 1455-ben másolta számára Tertullian Apologeticus-át, mely kézirat utóbb Vitéz utódjának, a későbbi salzburgi érsek Beckensloernek esztergomi zsákmányával együtt Salzburgba került s most ott a Szent-Péterről czimzett kolostor könyvtárában őriztetik.¹ Fraknoi, ki szokott sikerrel kutatta fel a kiváló bibliofil könyvtára maradványait, eme kézirat ismertetése közben megemlíti, hogy annak kötése minden kétség nélkül Váradon készült és tanuságot tesz arról, hogy a váradi könyvkötők semmivel sem állottak olaszországi társaik mögött.²

Ezt a dicséretet az a váradi pap, ki a kötést csinálta s ki maga Bereczk lehetett, inkább jóakaró buzgóságáért, mint teljes szakképzettségéért érdemli. Mert a bekötés módjára és a diszítés alapbeosztására nézve ugyan jól utánozta a bizonyára püspökétől kapott és a múzeumi Julius Caesar-kódex kötéséhez nagyon hasonlító mintát, de a préselesben való jártassága sok kívánni valót hagy maga után. Mint képünk mutatja, a vörös bőrrel bevont fatáblák belső keretének szélesb felső és alsó tagját paszomántszerű fonadék tölti be, melynek mindkét oldalán egyszerű keskeny átfont szegély vonul végig, olyan, a milyen a belső keret keskeny tagjain áthúzódik. A középdísz háromszögű kiszökelésekkel megtört hosszúságú négyszögből képződik. Úgy a külső keretbe, mint a fonadékba hármas nagyságú gyöngyök vannak rendszertelenül behelyezve, s pedig, épen úgy mint a Julius Caesar-nál, arannyal való préseléssel. Mindenesetre különös érdeme a magyar könyvkötőnek, hogy a kézi aranyozással, habár csak ily szerény mértékben is, meg mert próbálkozni, mert erre mintája aligha lehetett. Különben eme, most új háttal ellátott kötés aranyvágással bir és oromszegése nyers fonalból van varrva. Mindkét tábláin sima csattok voltak

¹ Különös hálával tartozom e könyvtár őrének, hogy kérésem következtében szíves volt az egyetemi könyvtárnak használatomra megküldeni a nagybecsű kéziratot, a melynek kötését azután fényképeztettem.

² Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 246. l.

erősítve, melyekből nyolcz darab megmaradt; a vörös bársonyból készült kötőszalagoknak azonban csak nyomai látszanak.

A jelen kézirat írása, mint Fraknoi szintén kiemeli, egészen hasonló a Magyar Tud. Akadémiának Szent-Leó pápa beszédeit tartalmazó Vitéz-kódexe irásához, a melynek javítását tulajdonosa 1458-ban befejezte; hihető tehát, hogy ezt a kéziratot is Bereczk másolta. A mi pedig kötését illeti, azt jeles történetirónk durvának és magyarországi műhely termékének mondja.

Nézetem szerint a szóban lévő két kézirat kötése rokon természetű és alighanem egy műhelyből került ki. Különösen mindkét kötés belső keretének felső és alsó szélesb oldalát egyformán beszegett paszomántszerű fonadék díszíti. E mellett a vakpréselés a Leó-kódex tábláin is meglehetősen gyarló. A fonadékok közé helyes értelem nélkül van az azok alakításánál használt egyenes bélyeg, részben kétszeresen, sőt többnyire ferdén benyomva, a kör pedig mely a középdíszet képező csillagot övezi részben alig látható.

Ugyancsak Polánkai Bereczk munkájának állapítja meg az 1882-iki könyvkiállítási kalauz a krakkói Jagello-könyvtárnak egy csillagászati értekezést tartalmazó Vitéz-kódexét, azzal, hogy hárttyája és kötése teljesen egyenlő a Tertulián-éval.

Végül ide sorozandó még annak a vegyes tartalmú kódexnek kötése, mely a millenniumi történeti kiállítás katalógusában 1261. sz. a. szintén Vitéz könyvtárából valónak jeleztetik. A bécsi udvari könyvtár tulajdonát képező eme kézirat a többi között egyes magyar egyházak jövedelmeinek kimutatását, Szent-Lászlóról szóló két szentbeszédet és bizonyos B. magisternek a győri püspökhöz intézett levelét tartalmazza, mely különböző időből eredő iratok utólag együvé köttettek. Ennek táblái külső keretét gótizáló akantuslevelek, a második keretet pedig rozszúl vésett bélyeggel hibás beosztás szerint préselt formátlan lombozat töltik be. A belső mezőkön három helyen csomósodó ugyanoly fonadékot látunk, a minő Vitéz két más kódexének, a Pliniusnak és a Miklós modrusi püspöktől neki ajánlott bölcsészeti értekezésnek kötését díszítik; de a nyomás itt is gyakorlatlan kezét árul el. Már ezekből is következtethető, hogy a vegyes kéziratot Magyarországon, illetve oly helyen kötötték, hol a könyvkötést iparszerűen űző mesteremberek még nem voltak.

Többször nyoma maradt fenn annak, hogy Vitéz kezdeményezése az egykori magyarországi könyvkötészetre nem maradt hatás nélkül, noha a gót ízlés uralmát az ipar és kereskedés felsőmagyarországi gócpontjain meg nem ingathatta. Erre nézve ezúttal elégségesnek tartom a fokozatos fejlődést feltüntető két jellemzetes példa idézését. Egyik az Akadémiának az a kézírata, mely a czédula-katalogusban tévesen 1358-ból való Thuróczi-krónikának jeleztetik, de sajátképen a képes krónikát, egy naptár-kivonatból álló, tudtommal ismeretlen magyar nyelvemléket és Presbyter Johannes és Nagy-Sándor históriáját tartalmazza. A krónikát Tamás klerikus kezdte másolni és befejezte Endrefalvi Antal 1462-ben. Megrendelte Benedek erdélyi szóváti plébános, míg későbbi tulajdonosai voltak Lucz Miklós disznódi segédtanító és organista, majd ennek a pestisben bekövetkezett halála után 1531-ben Péterfalvi János, ugyancsak a disznódi iskolának rektora. Ezek a feljegyzések tehát kétséget nem engednek az iránt, hogy a kéziratot a hazában irták és kötötték. Ennek kötéstáblái külső keretében már keleties fonadékot látunk bepréselve, holott a többi diszitmények még teljesen gót ízlésűek. Ellenben egészen hasonlít a Vitéz-kódexek imént ismertetett kötéseihöz, mindenképp azonban már szabatos munkájú, a múzeumi könyvtárban őrzött dubniczi krónika kötése, mely 1480 körül készült.

Ily előzmények után határozta el magát Mátyás király, hogy könyvtárának fényes kézíratait oly kötésekkel lássa el, melyek a belső diszítéssel összhangzásban legyenek és azokat külsőleg is minden más könyvtár alkatrészeitől megkülönböztessék. Elhatározásának indokai bizonyára lényegileg ugyanazok voltak, melyek őt páratlan könyvtárának óriási anyagi áldozatokkal való alapítására birták. S ezekhez hozzájárulhatott a vatikáni és az urbinói könyvtár példája, a melyekre nézve egyforma karmazsin bársonyu kötések ezüst csattokkal voltak előírva.

Csontos János, a Pallas Nagy Lexikona számára a Korvináról közelebb irt cikkében a Korvin-kódexek kötéseire nézve tett észleleteiről következőképen számol be:

»Ezekre kezdetben bársonyt és selymet alkalmaztak arany, ezüst és zománcz kapesokkal és csattokkal, később azonban barna bőr lett általánosabbá, főleg akkor, mikor Mátyás egy önálló könyvkötői stílust honosított meg könyvtárában. Ez a könyvkötői

Korvin-stil a renaissance-kori könyvkötészet történetét egy önálló magyar stilussal gyarapította, melyről az 1890-iki antwerpeni bibliografiai kongresszus kimondotta, hogy ez a könyvkötészet történetében önálló modort képvisel, s hogy ama kötések ornamentikája s préselt arany lombozatainak motivumai a XV—XVI. századbeli magyar hímezések és diszítések motivumaival azonosak; ezenfelül pedig még azért is érdemelnek különös figyelmet, mert az első és legrégebb kötetek, melyeknek tábláin az arany, mint dísz, 1490. előtt előfordul.«

Ezt az utóbbi állítást megczáfolja a már említett tény, hogy Olaszországban az arannyal való diszítés technikáját jóval 1490 előtt ismerték és habár csak szórványosan, tényleg alkalmazták. Egyebek közt még bizonyíték erre a bécsi udvari könyvtárnak Sambucus gyűjteményével átvett ama két hártyakodexe, melyek egyike Tacitus Annaleseinek 11. és 16. könyvét, a másika pedig Szent-Ambrusnak egyik munkáját foglalja magában. Mindkettőnek kötéstábláin, noha beosztásuk nem egyforma és a használt bélyegek is különbözök, a külső és belső keretnek, valamint a középmezőnek keleties fonadékszerű diszitményei arannyomásúak. Diszlapjaikon az Aragoniai-ház, tehát Beatrix királyné családi czimere egyaránt látható. Ebből kifolyólag Fischer Lajos bécsi tanár, ki a külföldi írók közül a Korvinával legalaposabban foglalkozott, a két kéziratot a Korvin-kódexek sorozatába vette föl s a kiállítási katalogusban is ekkép vannak jelezve, bár a hazai irodalomban ilyeneknek elismerve nincsenek. Akár hozta el azonban e kódexeket Beatrix magával és helyezte férje könyvtárába, akár pedig más provenienciájúak azok és Aragoniai János vagy Ferdinánd nápolyi király könyvtárához tartoztak, annyi bizonyos már, hogy Mátyás flórenczi kódexei zömével egykorúak, illetve 1490 előtt készültek és hogy kötéseik teljesen különbözvén a Korvin-stilusu kötésektől, Csontos indokolásának ezen része ellen bizonyítanak.

Egyébiránt az 1878-iki lípcei kiállítás óta ismeretessé vált a góthai hercegi könyvtárnak gazdagon aranyozott négy perzsa stilusú kötése, melyek 1477-ben megjelent velencei ősnymtatványokat fednek és a már 1489-ben elhalt Ugelmann Péter velencei bibliofil tulajdonát képezték. Hogy pedig ezek a kötések nem a keleten készültek, tanúsítja még az a körülmény, hogy diszitményeik között római császárok érmeinek lenyomatai is láthatók.

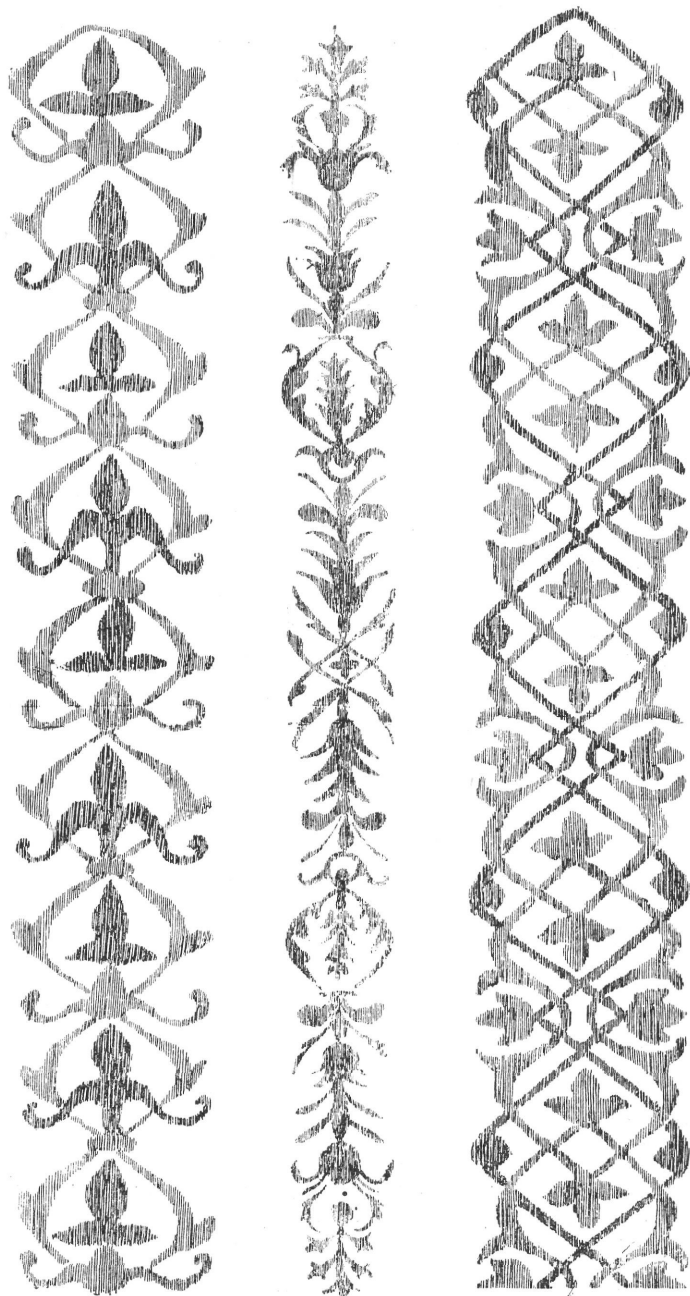
Különben az antwerpeni kongresszus határozata lényegileg kétségtelenül helyes, valamint az újabb szakmunkák is a Korvina aranynyomású bőrkötésének eredeti sajátosságát már elismerik. Meg kell azonban jegyezni, hogy Csontososi ama határozatot idézett cikkében más formulázással közli, mint az antwerpeni kongresszusról annak idején tett hivatalos jelentésében.¹ S mivel általában is a Korvin-kötésekre vonatkozólag eddig megjelent összes közlések hiányosak és hézagosak, a fenforgó érdekes kérdést, a mennyiben a rendelkezésemre állott anyag megengedi, ezúttal bővebben szándékozom megvilágítani.

A Korvin-kódexek különleges kötéseinek külső alakításánál ugyanazt a módot követték, melyet a Medici-kötésekre nézve fentebb ismertettem. A táblákon a könyvtesten túlmenő kemény tölglyfadeszkákat használták. Az oromszegéseket színes selyem- és aranyfonalakkal varrták, összegöngyölt pergamentszalagot véve alapúl, melynek a háton túl terjedő végződéseit kigöngyölítették és azután rézsutosan a fatábláknak e célból kivájt üregeibe szegezték. A kettős bordák alapjáúl viszont fehér cserzetlen vastag marhabórból kivágott szalag szolgált. Úgy látszik, minden példány alul és felül egy, az oldalon pedig két, részint bőrből, részint különböző színű, erős selyemből vagy bársonyból készített kötőszalaggal bírt, melyeket a táblákhoz különféle módon erősítettek.

A fatáblák beborítására vagy különböző színű selymet és bársonyt, vagy, mint a Medici-kötéseknél, simított maroquin-bőrt használtak.

A *bársonykötéseknél*, a mennyiben kipuhathattam, az a sajátosság észlelhető, hogy reczés aranyvágásaikon alul és felül egyforma lombdísz, a homlokoldalon pedig a könyv címét és e mellé, a mennyiben a könyvtest vastagsága engedte, jobbra-balra ugyanoly motivumú díszítményt, mint a másik két oldalon, vörös, zöld és kék színnel, és úgy látszik szabad kézzel, festettek rá. Ily vágással bírt a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának négy, és a szultántól az egyetemi könyvtárnak ajándékozott az a tíz Korvin-kódex, melyekről a konstantinápolyi császári régiségtár volt igazgatójának, Dethier tanárnak és Kubinyi Ferencznek följegyzéseiből tudjuk, hogy mielőtt a szultán azokat újból beköttette, egykorú bársonykötésük volt.

¹ Magyar Könyvszemle, 1890. évf. 328. l.

Bársonykötésű Korvin-kódexek vágásának festett diszitményei.

A vágásokra ily módon festett diszitmények nemcsak egyforma színűek, hanem a kompozíció tekintetében szintén teljesen egyenlő jellegűek, tehát nyilván egy festészeti műhelyből kerültek ki, sőt tudtommal semmi más, egykorú kódexen hasonló kivittel nem fordulnak elő és egy-két kivétellel a Korvina bőrkötésű kéziratain nem találhatók.

Ezért, nézetem szerint, a reczés aranyvágásra ilykép festett lombdisz, kapcsolatban a felülfestett könyvczimmel, azokhoz a megkülönböztető tulajdonságokhoz sorozható, melyekből a Korvina maradványait felismerni lehet. De a fentebbiekből az az alternatíva is következtethető, hogy Mátyás király könyveinek bársonykötéseit is másokétól megkülönböztetni kívánván, azok vágásaira a lombdiszt saját budai miniatörjaival egyforma módon utólag festette, vagy pedig egyáltalában bársonykötéseit egy és ugyanabban a műhelyben készíttette.

Ezen az alapon a többi között bizton konstatalható, hogy a szultántól egyetemünknek ajándékozott Julius Caesar-kódex a Korvinából való, bár első levele, melynek díszlapja valószínűleg a király czímerével volt ellátva, ki van tépve.

A mi a Korvina különleges *bőrkötéseit* illeti, azok nyilván az úgynevezett Medici-kötésekből fejlődtek.

A felhasznált bőr ezeknél is simitott, s pedig leginkább sötétvörös maroquin, melyet, úgy hiszem, itthon cserzetek, mert magvasabb és vastagabb, mint a Marokkóból importált kecskebőr. A kódexek mindkét táblája többnyire egyforma díszű, csakhogy az alsó táblán legfelül az első keretbe a munka címét verzális aranybetűkkel nyomták.

E táblákon rendszerint párhuzamos vonalokból két külső keretet alakítottak, melyeknek elsejében egy, arányos távolságokban csokorszerűen kiszökellő gyöngysor vonul végig. A második keret felül és alul tetemesen szélesb, mint oldalt, a mi által a kivétlenül hosszúkás formátumú kéziratoknál a belső mező szabályosabbá válik. Ezt a keretet paszomántszerű fonadék vak nyomásban tölti be, melynek előállítására csupán három apró bélyeget — egy nagyobb és kisebb egyenest s egy hajlítottat — használtak.

Az önálló stílus jellegét ezeknek a kötéseknek sajátképen a tábláik belső mezejének eredeti kiképzése és diszítése adja meg.

Az az alapos tudású és bámulatos fantáziájú művész, ki a diszítés tervezésével volt megbízva, mindenekelőtt egy központot alakított, mindegyik példánynál más-más változatban, hasonló természetűt azzal, a minőt az arab kötésekben és számos perzsa szőnyegekben látunk.

Eme középdísz tekintetében két csoportot különböztethetünk meg. A túlnyomó részt képező első csoportban a központi alakzat alapjában tojásdad formájú, de körülete szimmetrikus kiszögellések következtében hullámvonalu, olyformán, mintha két, többször hajlított mór stílusú ívetet összeillesztettek volna. A második, kisebb csoport középdíszének alakzata szabályosabb, geometrikus idomu, némikép közeledik a gót stílusú ornamenthez és részint körök s köríveknek kombinációjából, részint ugyanazoknak az elemeknek egyenes vonalakkal való összekapcsolásából ered. Ilyenek például egy, négy helyen derékszögű kiugrást mutató kör (bécsi Virgil-kódex), egy kör beillesztett négyszöggel és ezen belül egy nyolczas karéjjal (prágai Aquinói Tamás), egy szabályos négyes karéj (bécsi Clairvaux-i Tamás), egy másik, szintén négyes karéjból kiinduló alakzat, melynek félkörei nincsenek összekötve, hanem ott, a hol a karéjok találkoztak volna, azok derékszögben kifelé kiugranak (marosvásárhelyi Tacitus.) Ide sorakozik végül a Magyar Nemzeti Múzeum Damascenus-kódexe.

Az ekkép képzett központhoz egy harmadik keretet idomítottak, letompítván a második hosszúkás, négyszögű keret belső vonalainak sarkait, a mi által a négy szögleten háromszög-alakú terek keletkeztek. Ezután úgy a harmadik keretet, mint a bekeretelt tereket leginkább a növényvilágból merített arany cizfrázatokkal töltötték be és ezeket a diszitményeket részben színes, részben arany gyöngyökkel tarkították. A legtöbb példányban a középdísz közepén a Magyar- és Csehországnak egyesített czímerét tartalmazó pajzsot és fölötte a koronát ugyanazokkal a bélyegekkal, amazt feketén, emezt arannyal nyomva találjuk.

A mit itt szabályként előadtam, attól, mint nem kétlem, számos példányban, melyet megvizsgálni nem volt alkalmam, kisebb-nagyobb mérvben kivételek észlelhetők, sőt ilyeneket magam is megállapíthatok. Például az első csoporthoz tartozó kódexek

1) E kódex kötésének előtábláját »Az Iparművészet 1896-ban« című kiadványunkban és az abból készült különnyomatban színes hasonmásban mutattam be.

közül az egyik veronai Liviusnál (*De bello punico*) a központi királyi czímer kisebb, mint rendesen és alatta egy gyűrűs holló koronával, felül pedig ily holló korona nélkül látható. A másik csoportbeliek közül a már fentebb idézett prágai Aquinói Tamásnál a rendes czímer nem a középben, hanem korona nélkül felül, ellenben a stuttgarti Szent-Ágoston-kódexnél ugyanaz alul, de ezenkívül a holló czímerpajzsban felül van elhelyezve, míg a Damascenus-nál a belső mezőn felül Magyar- és Csehország czímerét egy más alakú pajzsban találjuk. Továbbá eme három kódex egyikenél sincsenek a sarkok letompítva, s a két utóbbinál még az a sajátosság tűnik fel, hogy egyes mezőkben a bőrt, úgy mint a keleti kötéseknél, lehámozták, hogy az aranyczifrázat jobban érvényesüljön.

Mind a két csoporttól elüt az erlangeni biblia. A középmezőt egy három koncentrikus körből képzett medallion foglalja el, mely bemélyítve Mátyásnak bőrből ponczolt arczképét kereteli. A három kört betöltő palmetták, voluták és sajátos keleti arabeszkek másutt elő nem fordulnak. A le nem tompított sarkoknál négy kisebb kör van elhelyezve, melyekben arany ágakon gyűrűs hollók állanak. Hiányzik a keleties paszomántfonadék és a gyöngyök alkalmazása, a körök közötti tért befedő szokásos arany lombdíz pedig felül egy új sphinxszerű motivumban végződik.

A beosztásra nézve szintűgy teljesen eltér a többi Korvina-kötésektől a bécsi Anastasius-kódex. Két külső kerete és középdíze ugyan a szokásos típusú, de a harmadik keretet egy olasz renaissance architektúrájú fülke pótolja. A lépcsőszerűen hajlított talapzatból két keskeny pilaster emelkedik ki, melyek félkörű oromzattal koronázott, erősen kiszökellő párkányt tartanak. Az ormozat két oldalán a párkányig és ennek végződéseitől a talapzatig lombfüzér csüng le. Mindazonáltal úgy ennél, mint tudtommal az összes önálló stílusú Korvin-kötéseknél az arany czifrázatok bélyegei ugyanazonosak.¹

¹ A fent külön megnevezett Korvin-kódexeken kívül a következő kódexek bőrtábláinak fényképei fekszenek előttem: Curtius Rufus (Nemzeti Múzeum), Szent-Chrysostomus Homiliái, ugyanannak Dialogusai, Genealogia Deorum, Statius Marcellinus, Quintilianus, Szent-Czirill Bölcsesség tükre, Asconius Pedianus, Aquinói Tamás catena aureája (bécsi udvari könyvtár), Szent Czirill az eretnek ellen (Szerajevó, illetőleg ma már a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára) Victorinus (Emich Gusztáv), Livius a macedoniai háborúról (Verona).

Ezeknek a tipikus diszitményeknek elemeit képezik: egy sphinx, két levélből fejlődő kehely, egy kisebb váza, különböző virágok, levelek, palmetta, rozetták, ökörszem és néhány apró ékitmény, beleértve a fonadék összeállításánál használt zsinórdarabokat.

Nagyon tévednénk, ha a Korvina-kötések önálló diszítési stílusának ismérveit abban keresnők, hogy az említett diszitmények elemeinek nagy részét (különböző fajtájú tulipánokat, harangvirágokat, leveleket), alapformáikban a XVII. századtól kezdve házi iparunk régi termékeiben is megtaláljuk. Mert a felhasznált legtöbb motívumot egyaránt megeljük az olasz renaissance kincsesházában is; sem pedig az azok stilizálására és alakítására

A Korvina bőrkötéseinek bélyegei.

nézve észlelhető eltérések, sem az a körülmény, hogy egy-két kivált levélmotívum nyilván nem nyugati, hanem keleti eredetű, magukban véve még korántsem elegendések arra, hogy minden egyéb analogiák nélkül, egyedül ez adatok alapján a magyar diszítési stílus múltjának több százados hézagait áthidalhassuk.

Mindazonáltal sok mindenféle nyomós ok harczol a mellett, hogy a Korvina aranydiszítási bőrkötéseit magyarországi készítményeknek tekintsük.

Mindenek előtt feltűnik, hogy a diszítési motívumok mind-egyikét kettős körvonal határolja, a mely alakítási módot a renaissance ornamentikája nem ismeri, s a minőt csak a kelet textiliparának termékeiben és arany himzéseiben találunk.

Főleg azonban fontos bizonyítéknak tartom a diszítések módját, a minél az egyes ékítményi motívumoknak szerves fejlesztése nélkül egyedül a gazdag külső hatás céljából a mutatkozó üres terek szimmetrikus és lehetőleg teljes betöltését tartották szem előtt. Így egy sarok diszítésénél kiindulási pontul szolgált egy kinyílt, felfordított tulipán, erre rá van illesztve a kehelyszerű ékítmény, majd e fölé egy virágtó különböző fajtájú virágokkal. Másutt ugyanazon nyílt tulipán öbléből, vagy egy rozettából széles levelek nőnek ki, és ismét másutt egyes indák gyöngyökké végződnek, míg a főntebb ismertetett Anastasius-kódex táblájának különben tiszta renaissance formákat feltüntető belső fülkeszerű kereténél a vízszintes talapzatot felfelé fejlődő ornamentum tölti be.

A gyöngysorokkal dúsan megrakott diszítményeknek ily túltömöttségére és a zsúfoltságig gazdag alkalmazására nézve példákat szintén csak a kelet műipara szolgáltat. Kifejezést talál ebben a keleti népek közös nemzeti vonása: a fényűzési hajlam, a külső pompa lehető kifejtésének vágya. S teljesen kizártnak tartom, hogy az olasz renaissance képzőművészetének legmagasabb fejlettsége korában, annak szülöttje ily aberrációkba esnék akkor, a mikor még mindig a tisztult egyéni ízlés minden szabadsága mellett is, a formák finom egyszerűsége és ezzel összhangzásban az ornamentumnak a feles czifrázatoktól ment diszkrét alkalmazása volt az igazi művészet dogmája.

Ezúttal különben szándékosan mellőztem azt a kérdést, vajjon azokat a fent érintett eltéréseket, melyek a Korvin-kötések és az egykorú olasz renaissance hasonló diszítési motívumai között a stilizálás szempontjából tényleg fenforognak, nem hozhatnók-e netán a most magyarnak elismert diszítési stílussal összefüggésbe, ha a közös források felkutatásába bocsátkoznánk. Mégis nem hagyhatom említés nélkül, hogy a külföldi szakértőkre, kik az ezredéves kiállításon a Korvin-kötéseket megtekintették, azok sajátos diszítési módja teljesen idegenszerű benyomást tett és nevezetesen a hamburgi iparművészeti múzeum igazgatója, Brinckmann, ki a művészi ipar kérdéseiben Európaszerte elismert szak tekintély, el sem akarta hinni, hogy ama kötések egykoruak, és az olasz renaissance idejéből, a XV. századból valók.

Érveim kiegészítéséül folytatólag még megemlítenédnek vélem, hogy Mátyás király tudvalevőleg könyvtárát részint a világ min-

den részéből összevásárolt, részint oly kódexekből állította össze, melyek egyenesen ez ő számára különböző helyeken, első sorban Flórenczben és Budán másoltak. Midőn tehát mindamellett ezeknek a kéziratoknak tetemes része egyformán van bekötve, és pedig oly kivitelben, a minőt semminemű más provenienciájú egykoru kódexnél nem találunk: e körülmény is bizonyítékul szolgál arra, hogy az összes ily fajtájú kötéseknek egy műhelyből kellett kikerülniök.

De következtetéseinkben teljes biztossággal még tovább mehetünk s kimondhatjuk azt is, hogy Mátyás király kizárólag könyvtára számára saját székvárosában rendezett be külön könyvkötő műhelyt s annak vezetésével oly művészt bízott meg, ki a keleties díszítési stílusban jártos volt. A bélyegek vésésére kétségtelenül elég képzett magyar ötvös állott rendelkezésére; mivel azonban, mint már fentebb említettem, a bőrre való arany nyomást előzőleg a nyugaton másutt csak csekély mérvben, szórva-nyosan és kísérletkép gyakorolták, feltehető, hogy eme technikában jártas egy-két keleti munkást is sikerült a műhely számára megnyerni, kik a hazai könyvkötőket is e technika titkaiba beavathatták.

Az eredeti magyarországi könyvkötő-stílus, melyet ekkép a Korvin-kötések képviseltek, még rövidebb életű volt, mint a Korvina maga; alapítójának kimúltával nyomban elenyészett.

Nagy királyunk szellemdús életirója, midőn ő és I. Napoleonnak egyaránt meteorszerű életpályája között párhuzamot von, befejezésül kiemeli: A mit fegyverrel szereztek, elveszett; a mit lángelméjükkel építettek, összeomlott csakhamar. De örök értékű kincs gyanánt hagyták nemzetükre nevük fényét, tetteik dicsőségét.

A francziák hatalmas császáranak legnagyobb alkotásai, igaz, még életében megsemmisültek. Számos tőle alapított szellemi intézmény azonban kiirthatatlan gyökereket vert, sőt egy olyan, melyre tán maga sem fektetett különösb súlyt, az az erőltetett, feszes, egészségtelen műirány, mely az »*empire*« uralma alatt keletkezett, évtizedek multán ismét fölkerekedett és a divat országában hatalmasabb uralkodóvá vált, mint valaha volt: míg a Hunyady Mátyástól, bár szűkebb keretben, de egészséges alapon megteremtett díszítési stílus még mindig vár a kiérdemelt fel-támadásra.